

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 3

Матеріали

*Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Європейський вимір реформування публічного
управління в Україні”
м. Київ, МАУП, 24 листопада 2016 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2016

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 10 від 28 09.16)*

Редакційна колегія:

М. Н. Курко (голова), д-р юрид. наук, проф.;
М. Ф. Головатий (заступник голови), д-р політ. наук, проф.;
А. А. Ігнатченко (відповідальний редактор), канд. техн. наук;
О. В. Баєва, д-р біол. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
В. М. Воронін, д-р іст. наук;
В. Б. Захожай, д-р екон. наук, проф.;
В. І. Литвиненко, д-р юрид. наук, доц.;
В. В. Рябцев, канд. техн. наук, доц.;
В. І. Цибух, канд. філос. наук, доц.

*Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.*

Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП
“Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 3: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Європейський вимір ре-
формування публічного управління в Україні”, 24 листопада 2016 р. / ред-
кол.: М. Н. Курко (голова) [та ін.]. — 2016. — 208 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано тези учасників науково-практичних
конференцій з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модерніза-
ції України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто
цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модер-
нізаційних процесів.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

Міхатуліна Олена Миколаївна Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю та засоби державного захисту прав суб'єктів господарювання	110
Медвідь Федір Михайлович, Доносо Варгас Дієго Хосе, Мельниченко Ярослав Богданович Цінності у системі права в умовах реформування публічного управління в Україні.....	113
Медвідь Федір Михайлович, Доносо Варгас Сантьяго Феліпе, Хруленко Олена Сергіївна Політико-правові погляди Н. Макіавеллі в сучасній кратології	117
Найдьонов Іван Миколайович Підготовка викладача фахових дисциплін як політико-соціальна проблема.....	121
Новальська Надія Іванівна Розвиток національно обумовленої управлінської думки в Україні в XX столітті.....	124
Савойська Світлана Василівна Про політику децентралізації із російським “присмаком” (на прикладі мовної політики сучасної України)	126
Сиротенко Роман Олександрович, Кайдашев Роман Петрович Судовий контроль як технологія забезпечення публічності влади: час та строки в Кодексі адміністративного судочинства.....	130
Скиба Ганна Іванівна Державне регулювання бухгалтерського обліку: стан та перспективи розвитку.....	133
Стасюк Світлана Валентинівна Розстрочення та відстрочення податкових зобов'язань як реалізація рекомендаційного методу фінансового права в Україні.....	135
Тімашова Вікторія Михайлівна Деякі аспекти правління, управління й адміністрування при здійсненні реформ	138
Ткачук Анна Іллівна Традиції й тенденції розвитку публічного управління в Україні	140
Тьорло Володимир Олександрович, Приходько Григорій Григорович Формування громадського управління в Україні при створенні на європейських засадах прозорого ринку нафтопродуктів.....	143
Утвенко Володимир Валерійович Проблема запровадження недержавного пенсійного забезпечення в Україні в умовах здійснення соціально-економічних перетворень	146
Чайка Наталія Григорівна Державне адміністрування підприємництва: український досвід.....	150
Чмир Олеся Богданівна Правові основи децентралізації в Україні та її наслідки на прикладі Шишацької територіальної громади.....	153

Ф. М. МЕДВІДЬ

канд. філос. н., докт. наук в гал. політол., ІІІ МАУП

ДОНОСО ВАРГАС САНТЬЯГО ФЕЛІПЕ

докт. філос. в гал. політол., здобувач, МАУП

О. С. ХРУЛЕНКО

магістр права, здобувач, МАУП

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ Н. МАКІАВЕЛЛІ В СУЧАСНІЙ КРАТОЛОГІЇ

Політико-правова думка Відродження формувалася на основі розроблення реалістичної за напрямом і раціональної за змістом політики. Для державно-правових учень цієї епохи характерні відмова від схоластики, використання досвіду й емпіричних методів дослідження, критичне ставлення до релігійних доктрин і навіть їх перегляд, інтерес до наукового потенціалу античності.

Важливе значення в розвитку політичної думки мали твори Н. Макіавеллі з його раціоналістичним підходом до політичної діяльності. Політична доктрина вченого становить цілісну систему та може бути оцінена як найвищий злет ренесансної політичної думки. Саме великий особистий досвід і послужив ґрунтом для його політичної теорії [4].

У своїх роботах “Роздуми про першу декаду Тита Лівія” і “Державець” Макіавеллі описує технології політичного процесу, зокрема технології ефективного лідерства. Мета якої прагнув досягти Макіавеллі, була прогресивною, однак він не добирав засобів, ігнорував мораль, в основу політики ставив цинізм. Така політика дістала назву макіавеллізму: 1) положення про недосконалість людської природи та її егоїстичність, яка визначальним чином впливає на характер і динаміку політичного життя (ідея про “всезагальну корупцію”); 2) постулат, за яким держава з її інтересами є самоціллю; 3) твердження про вирішальну роль в політиці фактору сили; 4) положення про роздвоєність політики і моралі (“мета виправдовує будь-які засоби її досягнення”) [3, 98–99].

Макіавеллі виділяв такі конституційні види влади: монархія, аристократія, демократія. Кожен з цих видів був нестабільний. Ідеальним, на його думку, є змішаний тип влади, якій урівноважував би інтереси різних соціальних груп: багатих і бідних. Вчений виділяв також церковні держави, про які можна сказати, що оволодіти ними важко, бо для цього потрібна доблесть або милість долі, а утримати легко, бо для цього не потрібно ні того, ні іншого. Форма держави, на його думку, залежить від кількості правителів. Це, за вченням мислителя, республіки або держави, що управляються “єдиновладно”, — монархії. Останні можуть бути успадкованими або новими, що здобуті з допомогою зброї або в той самий спосіб приєднані до успадкованої монархії. Н. Макіавеллі віддавав перевагу абсолютній монархії, адже влада, здійснювана монархом за допомогою магістрату, не може бути надійною, оскільки монарх повністю залежить від волі громадян, що входять до магістрату, тому мудрий монарх повинен своєчасно сконцентрувати владу в своїх руках і робити все, щоб на-

род постійно відчував необхідність у державі та її правителі. Окрім цього, монарх мусить подбати про утворення державних інститутів, які забезпечували б його свободу. Пропонуючи абсолютну монархію, Макіавеллі водночас виклав низку цікавих положень, що могли б сприяти розвитку держави. Це — створення умов для праці обдарованим людям, сприяння розвитку торгівлі, рільництва й ремесел, встановлення розумних податків, забезпечення захисту приватної власності.

Важливим засобом політики Макіавеллі вважав релігію. Релігія, міркував Макіавеллі, — могутній засіб впливу на розум та звичаї людей. Держава повинна використовувати релігію для керівництва підданими.

Найвищою метою політики, на думку Н. Макіавеллі, є велич, могутність і безпека держави, благо якої повинно стати головним законом суспільного життя. Для цього потрібно постійно зміцнювати обороноздатність держави, спираючись на досвід Римської імперії. У своїй праці “Державець”, він відзначав, що військова діяльність повинна стати обов’язковою для кожного члена суспільства, починаючи з правителя, який “не повинен мати ні інших помислів, ні інших турбот, ні іншої справи, крім війни, військових положень і військової науки”, бо війна є єдиним обов’язком, який правитель не може перекласти на інших [4, 301–342]. Мудрі правителі завжди вважали за краще мати справу з власним військом, зазначає Макіавеллі. Краще, вважали вони, програти зі своїми, ніж виграти з чужими, бо не істинна та перемога, яка здобута чужою зброєю.

Макіавеллі висуває тезу про те, що правителі держави у своїй політичній діяльності повинні керуватися одним-єдиним принципом — політичної доцільності. Натомість норми моралі та моральні принципи прийнятні для приватного життя людей, однак абсолютно не прийнятні у політиці. У політиці немає нічого недозволеного і немає нічого аморального.

Для вченого історія — це політичний досвід минулих століть, а політика — це історія, що твориться нині. В них успіх людського діяння залежить не тільки від долі, а й від того, в якій мірі людина-політик зуміє її зрозуміти і їй протистояти. Це дозволяє найчастіше висувати на перший план принцип “мета виправдовує засоби” як головного політичного підґрунтя, як фундаменту політичного життя суспільства і держави. Добре все те, що сприяє зміцненню держави, а не веде нас у світ ілюзій і уявних цінностей [5, 122–124]. За вченням Макіавеллі, володар повинен уособлювати в собі риси двох звірів (лева та лисиці) для того, аби силою лева боротися з ворогами, а хитрістю лисиці уникати пасток, розставлених ворогами. Самовпевненість, сміливість і гнучкість сильного государя, політика, дипломата — ось від чого залежить, на думку Н. Макіавеллі, успіх, результативність і ефективність проведеної ним політики та реалізації зовнішньополітичних завдань держави.

У творі “Державець” Н. Макіавеллі аналізує і детально описує властивості характеру, прийоми, методи і інструментарій дипломатії для управління державою, необхідні ідеальному правителю. Макіавеллі переконаний в тому, що політика і дипломатія — це мистецтво, яке не залежить від моралі і релігії, коли мова йде про кошти, а не про цілі [4, 327–349].

Н. Макіавеллі розробив власну теорію лідерства, яка містить чотири основних положення: 1) влада лідера корениться в підтримці його прибічників; 2) підлеглі повинні знати, що вони можуть очікувати від свого лідера, і розуміти, що він очікує від них; 3) лідер повинен володіти волею до виживання; 4) правитель — завжди зразок мудрості і справедливості для своїх прихильників [4, 301–378]. Серед принципів політичної діяльності, пропонованих Н. Макіавеллі можна виділити: принцип рівності громадян у політичному житті; принцип консенсусу або суспільної злагоди; прин-

цип циклічності зміни форм державного правління; принцип особистої диктатури правителя.

У “Роздумах про першу декаду Тіта Лівія” Н. Макіавеллі подає політичний ідеал, яким вважає республіканський Рим, де поєднання елементів монархії, аристократії та демократії зробило республіку досконалою. Йому належала ідея створення загально-італійської національної держави. Водночас мислитель виступав за підкорення церкви державним інтересам, але не за поєднання державної і духовної влад. Макіавеллі всюди вживає слово “свобода”, яке позначає щось коштовне, політична свобода передбачає наявність в громадянах відомого роду особистої чесноти [4, 380–395].

Макіавеллі пропонує ідеальний варіант моралі подвійного зразка — для правителя і для окремого громадянина. Про правителя судять по тому, наскільки успішно він тримає в руках і зміцнює свою владу, а про громадянина — по тому, наскільки його поведінка сприяє здоров’ю соціальної групи. Правитель, — оскільки він перебуває поза групою чи принаймні у дуже специфічному стосунку до неї, — стоїть вище від принципів моралі, які в цій групі насаджуються. У той же час влада правителя і будується на цій-таки постійній загрозі анархії і на тому, що убезпечити від неї може тільки влада сильна. Макіавеллі весь час приймає цю концепцію влади як самозрозумілу, так ні разу й не спробувавши розвинути її у загально-психологічну теорію поведінки. Зате часто зазначає, що люди загалом злі від природи і що політику свою розумний правитель будуватиме, виходячи саме з цього.

Утвердження держави, на відміну від її заснування, залежить від досконалості її законів, оскільки саме закон є джерелом усіх громадянських чеснот. Він вказував на політичну небезпечність свавільних правителів і на злочинну безглуздість політики утисків, лише за участі багатьох, державне правління буде стабільнішим, а при виборі правителя Макіавеллі надавав перевагу вільним виборам перед спадкоємністю. Він обстоював право кожного на внесення суспільно-корисних пропозицій, а також право на обговорення будь-якого питання з тим, щоб можна було вирішити його, вислухавши обидві сторони [3, 98–102].

Нерозумного чи необережного політика, — попереджає Н. Макіавеллі, — підстерігає безліч смертельних небезпек. Небезпечно занадто довіряти союзникам, занадто покладатися на них, тому що жодна людина не буде відстоювати твої інтереси так само завзято, як свої власні, небезпечно беззастережно вірити даним тобі обіцянкам — мало хто з людей стримає слово. Небезпечні занадто сильні союзники — далеко не завжди вдається тягати каштани з вогню чужими руками, і, допустивши сильного союзника в сферу своїх інтересів, можна в один прекрасний момент знайти, що при розділі трофеїв тобі дістався зненацька маленький шматочок, а то і зовсім не дісталось нічого. Також украй небезпечно неправильно оцінювати розміщення політичних сил і діяти в благо своїм ворогам. Фактично, цим Макіавеллі проповідує принцип “розділяй і пануй”.

Проте мораль людей непостійна: якщо привернути їх у свою віру легко, то притримувати в ній важко. Коли віра в народі зникне, необхідно змусити повірити його силою: утвердитися у вірі тих, хто ще не вірив, і змусити повірити тих, хто вже не вірить [3, 99–103].

Правила політики, за Н. Макіавеллі, жорстокі, цинічні, аморальні, безпринципні. Але саме за допомогою таких політтехнологій можна одержати, а головне — утримувати владу, здійснювати реформи, перетворення у державному ладі. Це політика “отрути і кинджалу”, яка пропагує жорстокість, насильство, егоїзм.

Головним об’єктом його аналізу виступає взаємодія “державець-народ”. Останній обирає собі правителя, який зобов’язаний діяти в інтересах спільного блага та своїми

конкретними вчинками доводити, що його діяльність має не приватний, а публічний характер [2, 101]. Відбір кращих серед них для виконання управлінських функцій треба здійснювати обережно та відповідально. Н. Макіавеллі послідовно обстоює цю думку, та час від часу він все ж звертається до проблеми впливу на політику привілейованих верств. Мислитель приходить до висновку, що зміна правлячих еліт є закономірністю політики, бо в її основі лежать об'єктивні потреби соціальних груп, а також психологія людини. Звідси — ще одна закономірність політики, на яку звертає увагу Н. Макіавеллі: у суспільстві, як правило, настає швидке розчарування новою владою. І дійсно: ідеалістичний тип легітимності, яким громадяни у своєму нетерплячому очікуванні змін на краще наділяють нову еліту, виявляється найбільш скороминучим. Через подібне випробування проходить будь-яка новосформована владна еліта.

В державі має панувати закон, який би для всіх встановлював тверді й непорушні правила, рівні можливості і чіткі межі дозволеного, за які ніхто не має право переступати. Правитель — такий самий громадянин серед інших громадян, але на нього покладена більша відповідальність і тому він не має право робити речі, які схвалює Макіавеллі, такі як вбивство, отруєння інших заради влади, маніпулювання релігією, Богом — все це є недопустимим.

Філософія Н. Макіавеллі пропагує викривлену мораль, що зовсім неприпустимо для людей, які знаходяться при владі, адже вони повинні захищати правду, нести ідеали, мораль у суспільство і будувати сильну державу [2, 127–131]. Одна з найважливіших задач правителя — це підібрати собі мудрих радників, адже саме по наблизеним керівника держави судять про нього самого, і саме від наблизених багато в чому залежать рішення правителя. Макіавеллі вважав, що для безпеки нової держави найкраще знищити всякі спогади про старі. Згідно вчення Макіавеллі, саме дворянський стан є основною причиною загибелі держав і знищення всякої моральності і громадянськості [1, 8–12].

Отже, твори Макіавеллі справили величезний вплив на подальший розвиток політико-правової ідеології, бо у них сформульовані та обґрунтовані головні програмні вимоги буржуазії: непорушність приватної власності, безпека особи і майна, республіка як найкращий засіб забезпечення “благ свободи”, засудження феодалного дворянства, підпорядкування релігії політиці і ряд інших. В силу цього Н. Макіавеллі є затребуваним і в наш час. Велика кількість видань вченого у різних перекладах із коментарями, а також мовою оригіналу є актуальні і сьогодні, бо Макіавеллі у своїх роботах створив універсальний портрет ідеального правителя, який міг би не лише отримати владу, а й розпорядитися нею належним чином.

Джерела

1. Беляєва О. М. “Мета виправдовує засоби”, або настанови Н. Макіавеллі Государю // Історія держави і права. — 2013. — № 7. — С. 8–12.
2. Графский В. Г. Історія політичних вимог і правових навчань. — М., 2005. — 472 с.
3. Демиденко. Г. Г. Історія вчень про державу і право.: Підр. для студ. юридичних вищих навчальних закладів. — Харків: Консум, 2007. — 423 с.
4. Макиавелли Н. Избранные сочинения. — М.: Худож. лит., 1982. — 503 с.
5. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право: навч. посібник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. — К. ВЦ “Академія”, 2010. — 456 с.